

1940-1945

BELGISCHE ZEEVISSERIJ ONDER DE BEZETTING

211298

Door de algemene exodus van de Belgische vissersvloot naar Engeland toen de Duitse legers de kust naderden, bleven in onze havens slechts de kleinere voor de kustvisserij uitgeruste vaartuigen over. In den beginne werd door de bezetter een totaal uitvaartverbod opgelegd, enerzijds om te voorkomen dat eventuele vluchtelingen naar Engeland zouden worden ondernomen, anderzijds wegens de steeds aanwezige oorlogsgevaaren.

In de loop van 1941, naarmate de Duitse verwalting : **Kriegsmarine, Hafenerwache, SS en Gestapo** een scherpe kustbewaking hadden uitgebouwd met een aan de landzijde aangrenzend "Sperrgebiet!" en wanneer anderzijds de voedselvoorziening ten behoeve van de burgerbevolking een acuut probleem werd, konden de pogingen van het Bestuur van het zeezezen om toch op een of andere wijze en onder bepaalde voorwaarden de zeevisserij terug toe te laten, enig succes boeken.

Aldus werd het Waterschoutsambt te Oostende gelast met het opnemen van de nodige contacten met de lokale Marineautoriteiten om de voorwaarden en modaliteiten te onderzoeken welke een beperkte uitvaartvergunning zouden kunnen mogelijk maken. Zoals te verwachten viel werden inderdaad strenge voorwaarden opgelegd die dan door het Waterschoutsambt dienden te worden toegepast. De voornaamste eisen waren n.l. dat de vissersvaartuigen alleen bij dag en binnen zichtbereik van de kustwacht mochten vissen en dat per 10 vaartuigen 3 in uniform en gewapende bewakers moesten worden ingescheept, dit om vluchtelingen te beletten. Deze bewakers zouden echter geen Duitse soldaten zijn maar vrijwilligers uit het personeel van het Zeewezen. Bij de evacuatie van de pakketboten in mei 1940, alsmede van al de eenheden van het Loodswezen, Sleepdienst, Betonning, Hydrografie, waren er slechts een beperkt aantal personeelsleden in België overgebleven of er teruggekeerd na een omgewilde Odysee naar een of andere Franse stad of dorp ergens diep in het

zuiden van Frankrijk. In aanmerking nemend de verstrekende gevolgen voor zulke vrijwilligers die zouden voort-

spruiten uit het dragen van een uniform en van wapens (onrechtstreeks) in dienst van de bezetter, was er geen animo om aan te monstren. De reactie liet zich echter niet wachten. Indien er zich geen vrijwilligers zouden aandelen, dan zou de "Hafenerwache" zelf "d'office" aanduiden wie moest inschepen. Uiteindelijk en wilens nilens kwamen er dan ook z.g.z. vrijwilligers opdagen.

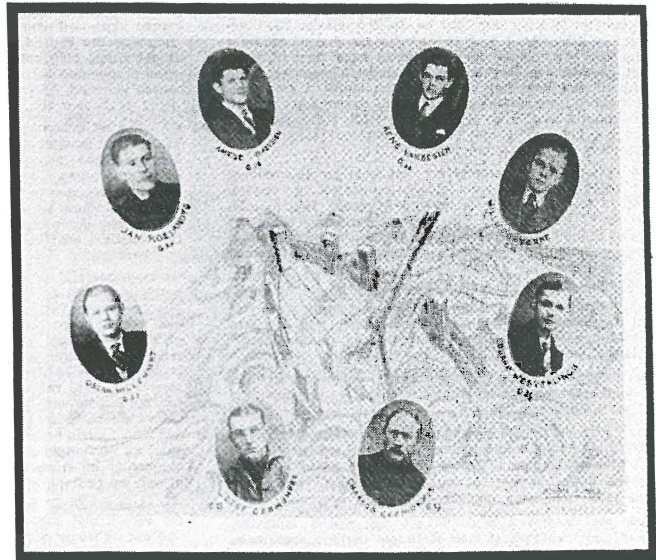
Voor zover ik mij meen te herinneren moest er toch nog beroep gedaan worden op bevaren monnen buiten het Zeewezen om. En zo werd dan uiteindelijk een beperkte kustvisserij toegelaten. Alvorens deze voor België aanvaardbare oplossing kon worden bereikt hebben heel wat "palaubers" plaats gehad.

Natuurlijk, toen de schuitjes met de vangsten in de sluis lagen stonden steeds een paar mariniers van de "Hafenerwache" klaar voor de nodige controle; tussendoor hadden zij dan ook steeds een emmertje bij om de mooiste (zichtbare) visjes uit te pikken.

Maar weldra bleek het enorme belang van dit compromis.

Door de oorlogsomstandigheden was de hoogzeeverij in zekere gebieden van de Noordzee reeds sedert 1939 tot een minimum herleid of zelfs totaal lamgelegd. Hierdoor werden de visgronden van Doggersbank en Fladen waar o.a. de haring (maatjes) vandaan kwam, niet mer bevestigd.

Dit had als resultaat dat wanneer de scholen haring dan tussen december en maart naar de Vlaamse Banken emigreerden om er te paaien, de ijle haring er in enorme nog nooit eerder geziene concentraties aanwezig waren. Op zekere dagen werden zij met volle korrenetten zelfs in de havengeul van Oostende zo maar uit het water geschept. Dag in dag uit kwamen tientallen vaartuigen boordvol en tot zinks toe afgeladen, hun vangsten op de kaai gooien. Deze mirakuleuze aanvoer heeft in zeer grote mate bijgedragen tot de voedselvoorziening van de bevolking; niet alleenlijk in Vlaanderen, maar zelfs van gans België. Uit de aard der zaak was de kwaliteit te Brussel of verder niet altijd even vers; koelcontainers waren er helaas nog niet.

Ook aan deze kant
vielen er slachtoffers.

Wat er in hierboven aangehaalde omstandigheden met de uniform en het geweer van de "bewakers" gebeurde hoeft geen betoeg. Het schip was nog maar net buiten de havenhoofden of alles verdween in een veilig hoekje en een welkom bijkomend bemanningslid kon de handen uit de mouwen steken. Even vóór de aankomst werden die attributen dan weer bovengehaald : klaar voor de controle.

Deze gouden tijd voor de kustvisserij had als gevolg dat, niettegenstaande de schaarste aan materiaal en uitrustingsstukken, alle scheepswerven aan de kust, en zelfs tot in het binnenland, overrompeld werden met opdrachten voor nieuwbouw.

Naarmate de haringconcentraties meer naar het Nauw van Calais afzakten, werden voor sommige kleine schuitjes de afstanden Zeebrugge en Oostende heen en terug te groot om nog vóór de avond terug in de haven te zijn. Om hieraan te verhelpen werd vanwege de "Hafenüberwachungsstelle" toelating bekomen om een aantal dezer kleinste schuitjes om de beurt te laten opereren van uit Gravelines.

Benevens de praktische kant van dit arrangement, was er een niet te versmaden bijkomend aspect aan verbonden zoals hierna zal blijken.

Zoals hierboven reeds aangehaald vervulde het Waterschoutsambt de rol van buffer of schokbreker tussen de "Hafenüberwachungsstelle" en de visserijmiddelen en vice-versa. Deze taak werd waargenomen door E. CARLIER, Waterschout der Kust, A. DE MULDER, Adj. Waterschout, W. HENDRICKS, W. POCKELE, luitenanten. A. ASPESLAGH, foodschipper, was gelast met de beurtregeling der schepen want op den duur waren er te veel vaartuigen zodat het aantal bewakers die beschikbaar waren niet meer voldoende bleek, en er dus een beurtsysteem moest worden ingevoerd.

De "Hafenüberwachungsstelle" was gevestigd in Hotel Vindicative op de Vindicative kaai, amper 50 m van het Waterschoutsambt.

In den beginne waren de wederzijdse verhoudingen erg stug en moesten wij maar al te dikwijls genoegen nemen met te aanvaarden wat ons werd opgedrongen. Dit was dan vooral te wijten aan het arrogant, brutaal en sarcastisch optreden van een der jonge SS onderofficieren, bij de vissers berucht onder de naam "Wittebaai" (hij droeg n.l. steeds de witte trui van de Duitse marineofficieren).

Gelukkiglijk werd zijn alleenheerschappij wat ingetoomd toen op zekere dag, in augustus 1942 Leutnant KANN naar de "Hafenüberwachungsstelle" werd overgeplaatst.

Toen deze officier in juli 1943 dan als postoverste werd aangesteld was de tiranie van "Wittebaai" aan banden gelegd.

Leutnant KANN was in vredestijd postoverste van de "Hafenschützpolitzei" (ons Waterschoutsambt) in Hamburg. Van in den beginne, en dit tot het allerlaatste ogenblik heeft deze officier zich steeds als een echte gentleman gedragen. Steeds was hij bereid de hoekjes af te ronden . . . voor zover hij dit kon doen buiten de ronduzende Wittebaai.

De vissers hadden dan ook veel aan hem te danken en hij was dus ook zeer goed gezien. Zo gebeurde het b.v. vaak dat tijdens de bijna dagelijkse contacten met hem, n.l. in verband met het ter goedkeuring voorleggen van de beurt- en bemanningslijsten, en gebruik makend van een gunstig ogenblik waarop er geen luistervinken in de buurt waren, hij ons liet verstaan dat die of gene visser verdacht werd van een of andere overtreding van of misdrijf tegen uitgevaardigde Verordnungen ofwel het risico liep opgeëist te worden voor gedwongen arbeid in Duitsland. Dit was

dan voor het Waterschoutambt het sein om de verdachte ongemerkt en voor een poos uit de circulatie te doen verdwijnen door hem b.v. af te voeren naar Gravelines. Daar was heel wat minder controle des te meer daar hij voorzichtigheidshalve niet op de bemaningslijsten werd geneoteerd. Wanneer het eerste feiten betrof, b.v. betrokkenheid bij weerstandsgroepering of spionage, konden dan door CARLIER en WESSELING (Adj. Hydrograaf) aldus nog tijdig de nodige contacten worden gelegd om de betrokkene te laten onderduiken.

Op zekere dag, ik herinner mij niet meer ter gelegenheid ter gelegenheid van welk geval; liet KANN zich onverwachts een verbitterde opmerking vallen. Hij verklaarde ons n.l. dat wij zouden vermeld staan moesten wij weten welke Belgen er met de bezetter heulden of winstgevende zaken deden en zelfs stads- of landgenoten verklikten of van allerlei feiten beschuldigen, heel dikwijls dan nog leugenachtige aantijgingen. Ter illustratie v.b. bijlage 2.

Hij eindigde met de woorden: "Indien ik de oorlog overleef zal ik spreken". Hij kon, helaas, niet vermoeden dat deze woorden hem later veel ongemak en leed zouden veroorzaken. (Zie verder).

Heel wat vissers - de meeste - hebben aan de haring een fortuinje verdiend... maar soms ten koste van veel leed of zelfs van hun leven.

Lang geleden liet de Nederlandse auteur Herman HEYER-MANS het hoofdpersoonnage van zijn "Op Hoop van zegen"; n.l. Knieritz; zeggen: "De vis wordt duur betaald". Dit was tijdens deze bezogen oorlogsperiode ongelukkiglijk, ook het geval voor onze Belgische vissers.

Heel wat vissersvaartuigen zijn n.l. met man en muis vergaan door mijnontploffingen of andere oorlogsgebeurtenissen.

Op het einde van oorlog toen de geallieerden na de landing in Normandië naar onze kust oprukten en de Duitsers hun aftocht voorbereidden, was hun bedoeling de haveninstallaties grondig te vernietigen en kaaien, bruggen en sassen op te blazen. De nodige springladingen werden overal aangebracht en moesten op het laatste ogenblik tot ontploffing worden gebracht.

Leutnant KANN kreeg het bevel persoonlijk in te staan voor de stipte uitvoering van deze grondige verwoesting. Het moel voor KANN een dramatische gewetenskwetsie geweest zijn en een strijd tussen zijn militaire plicht en zijn menselijke gevoelens. Uiteindelijk heeft zijn humane natuur de boventhand gehaald en kon hij in eer en geweten deze zinloze verwoesting niet rechtvaardigen. Hij heeft de gevaarlijke "WITTEBAAR" eerst weggestuurd en als een der laatsten, op 8 september 1944 Oostende verlaten... zonder het noodlottig bevel te hebben gegeven.

Van dit ogenblik af was hij volgens de Duitse militaire code schuldig aan hoogverraad en zijn doodvonnis liet dus geen de minste twijfel over. De gebeurtenissen verliepen echter te snel opdat daar een onmiddellijk gevolg kon worden aangegeven. Bij het innemen van het voorlaatste weerstandsnest der Duitsers, Breskens op 3 november 1944 (nog vóór Zebrugge) werd KANN door de Canadezen krijsgesvangen gemaakt.

Ondertussen was, juist door de moedige daad van KANN, Oostende vlug toegankelijk voor de ravitaillerings- en troepen transportschepen. Na de nodige mijnveeoperaties (mijnopruiingsoperaties aan land) en niettegenstaande de gedeeltelijke verwoesting van sommige haveninstallaties door opeenvolgende bombardementen welke Oostende had te verduren - Duitse in 1940 - Engelse sporadisch tussen 1941 en 1944 - terug Duitse na hun aftocht, konden op 21 september reeds de eerste LST 's (Landing ships troops) de haven aandoen.

Met deze LST's werden dan ook al de Duitse krijsgesvangenen afgevoerd naar Engeland. Hoe het mogelijk was dat datum en uur van KANN's passage door Oostende bekend is geworden, blijft althans een raadsel maar de Oostendse vissers speelden het klaar om, uit erkentelijkheid voor de bezeten diensten, KANN een spontane, enthousiaste uitleiding te doen naar zijn inscheeping in het tijdokje.

De woorden indachtig van KANN, in verband met het verlikken van landgenoten, werd door het Waterschoutambt Oostende een ingewikkelde procedure en speurtocht ingezet om: primo: te achterhalen waar KANN zich bevond, secundo: om hem terug in België te krijgen voor nader onderzoek. Na heel wat lange en moeilijke formaliteiten kwam er op een goeie dag uiteindelijk bericht dat CARLIER, DE MULDER en HENDRICKX, KANN mochten onderhoren te Vilvoorde.

Nu nog bekruipt ons een gevoel van onbehagen bij de herinnering aan dit eerste weerzien van KANN: een ontgoocheld, verbitterd en ontmoedigd mens. Wat was er toch met hem gebeurd om in zulke toestand te geraken? Wel namelijk het volgende. Wanneer een staat de "uitlevering" vraagt van een krijsgesvangene (want dat was het feitelijk) is dit maar al te dikwijls omdat betrokkene persoon beschuldigd wordt van oorlogsmisdaden. Dus vanaf het ogenblik dat het verzoek tot uitlevering de commandant van het gevangenskamp in Engeland bereikte, (waar KANN volgens zijn egen beweringen zeer goed behandeld werd), werd hij behandeld als "Kriegsverbrecher". Alles werd hem atgenomen en in afwachting van zijn transport naar België in een cel gestopt.

Het spreekt vanzelf dat na het onderhoor te Vilvoorde zonder verwijf met alle mogelijke middelen werd bewerkstelligd dat dit tragisch misverstand zo vlug mogelijk werd opgeruimd. Als eerherstel en als beloning voor bewezen diensten kon van de Engelse militaire autoriteiten bekomen worden dat KANN onmiddellijk na de inname van HAMBURG, hij zijn vroegere functie bij de "Halenschützpolizei" mocht hervatten.

Naspol: eind december 1946 kwam ik voor het eerst terug in Hamburg (opslepen casco "KINDU" van Hamburg naar Antwerpen). Hamburg was zeer beproefd en berooid uit de oorlog gekomen, hele wijken waren door bombardementen vernietigd, ander door reusachtige branden totaal verwoest.

Het leven was er verre van aangenaam en de levensomstandigheden waren aan de zeer lage kant. Dit alles indachtig zijnde hadden wij als Nieuwjaarsgeschenk voor KANN een pakket klaargemaakt met allerlei versnaperingen; tabak - chocolade - oranjeappelen - snoepcitroenen, enz. Jammer genoeg, wegens gebrek aan tijd was het onmogelijk het pakket persoonlijk te overhandigen.

Nadien kregen wij prompt ieder jaar een Nieuwjaarskaartje uit Hamburg. Een hele poos later, in 1959 tijdens een congres van de Kaap Hoornvaarders te Hamburg, heb ik hem uiteindelijk eveneens teruggezien in de Marienkirche alwaar een herdenkingsdienst werd opgedragen ter nagedachtenis van de bij de schipbreuk van de "PAMIR", het Duitse schoolschip, omgekomen kadetten en bemanningsleden.

Weer enkele jaren later (1962) ontvingen CARLIER en DEMULDER een briefje: een rouwkaartje geschreven door een neef van KANN ons meldend dat zijn oom was overleden en dat zijn laatste wens was geweest ons beiden nog eens te mogen ontmoeten.

Deze episode heb ik terloops even willen aanhalen als bewijs dat er tussen echte zeelui van om het even welke nationaliteit, politieke overtuiging of omstandigheden, toch steeds een zekere solidariteit bestaat die daarom geen afbreuk doet aan de respectievelijke verplichtingen... zelfs in oorlogstijd.

A. DE MULDER